

การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ด้านการขยะมูลฝอยเขตเทศบาลตำบลปาดันนาคร้ว

The development of learning network on municipal solid waste in Patannakrua municipality

ปิยรัตน์ วงศ์จุมมะลิ I Piyarat Wongchummali¹

บทคัดย่อ

การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปาดันนาคร้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มุ่งศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มจัดการขยะชุมชนสู่การเป็นต้นแบบชุมชนจัดการขยะ และศึกษากระบวนการพัฒนาเครือข่ายผ่านการเรียนรู้จากชุมชนต้นแบบ เก็บรวบรวมโดยใช้แบบสำรวจปริมาณขยะของพื้นที่ต้นแบบ และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ ตัวแทนของชุมชนที่ปฏิบัติงานด้านการจัดการขยะชุมชน จำนวน 12 ชุมชน กำหนดตัวอย่างชุมชนละ 5 คน รวมทั้งสิ้น 60 คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุป สังเคราะห์ และตีความ

ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปาดันนาคร้ว เกิดจากการเรียนรู้ภายในตัวบุคคลไปสู่ระดับกลุ่มก่อนจะขยายเป็นเครือข่ายระดับชุมชน การส่งเสริมและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะ ได้นำเทคนิควิทยากรกระบวนการมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อถอดบทเรียนการทำงานของแต่ละชุมชน แล้วนำความรู้ และประสบการณ์ที่ได้จากการลงมือปฏิบัติ มาออกแบบสร้างการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่ม ใช้รูปแบบของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปบทเรียนการทำงาน เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปาดันนาคร้ว ได้แก่ (1) วางเป้าหมายขยายพื้นที่เครือข่ายการจัดการขยะมูลฝอยให้ครบทุกชุมชน (2) มีรูปแบบการดำเนินงานที่เป็นทางการ (3) มีโครงสร้างการบริหารจัดการเครือข่าย และ (4) มีกฎระเบียบปฏิบัติของเครือข่ายที่ชัดเจน ทั้งนี้สมาชิกของเครือข่ายจะต้องมีการประสานงาน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการขยะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: เครือข่ายการเรียนรู้, การจัดการขยะมูลฝอยชุมชน

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

Abstracts

Development of a learning network for community solid waste management in Patannakrua municipality, Maeta district, Lampang province. To study the operation of community waste management groups to become a model of community waste management and study the network development process through learning from the model community. Collected using the prototype site waste survey. And a participatory workshop from a specific sample group representatives of 12 communities performing community waste management, sample five communities, a total of 60 people. Perform data analysis by summarizing, synthesizing and interpreting.

The study found that characteristics of a network of learning about community solid waste management in Patannakrua municipality. Caused by learning within the individual to the group level before expanding to a network at the community level. The promotion and creation of the waste management learning network has been used as a tool to remove the lessons of each community. Then bring knowledge and the experience gained from practice to create learning through a group process. Take the form of an exchange of opinions. Data analysis and summarizing the working lesson to formulate guidelines for the development of the community solid waste management learning network in Patannakrua municipality of together (1) set goals to expand the waste management network to all communities. (2) There is a formal operating model. (3) There is a network management structure. (4) There are clear rules and regulations of the network. Members of the network must continuously coordinate and exchange community waste management learning.

Keywords: learning network, community waste management

บทนำ

ขยะมูลฝอยกลายเป็นปัญหาสำคัญระดับโลกที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมโดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ จำนวนประชากร สภาพเศรษฐกิจ มาตรฐานความเป็นอยู่ อุปนิสัย ตลอดจนความร่วมมือของประชาชน จากการคาดการณ์ว่าในปี ค.ศ. 2025 จำนวนประชากรเขตเมืองจะมีอัตราการเพิ่มขึ้นกว่า 4,300 ล้านคน ส่งผลต่อการผลิตขยะประมาณ 1.42 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ซึ่งปริมาณขยะในภาพรวมของโลกจะมีมากถึง 2,200 ล้านตันต่อปี ข้อมูลดังกล่าวส่งผลให้ธนาคารโลกเล็งเห็นความสำคัญของการบริหารจัดการขยะตั้งแต่ระดับท้องถิ่น (Hoomweg, D. & Bhada-Tata, P, 2012 P.ix)

ประเทศไทยมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้นโดยสถานการณ์ปัญหาขยะมูลฝอย ในปี 2559 พบแนวโน้มการเพิ่มปริมาณและอัตราการเกิดขยะมูลฝอยทั่วประเทศ จำนวน 27.06 ตัน เฉลี่ยแล้วประชาชนผลิตขยะประมาณ 1.14 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ส่งผลให้ภาพรวมของประเทศมีปริมาณขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้นจากปี 2558 กว่า 0.21 ล้านตัน ซึ่งปริมาณขยะมูลฝอยที่เพิ่มขึ้นเกิดจากพฤติกรรมการบริโภคของประชาชนเป็นหลัก (กรมควบคุมมลพิษ, 2560) ดังนั้น การจัดการขยะเป็นหน้าที่หลักขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของภาครัฐ ในการกำจัดขยะมูลฝอยให้หมดสิ้นไปในแต่ละวันโดยแหล่งผลิตขยะที่สำคัญ

มาจากที่พักอาศัย สถานที่ทำงาน ตลาด ร้านค้า โรงงานอุตสาหกรรม โรงพยาบาล ฟาร์มปศุสัตว์และเกษตร โดยเฉพาะในชุมชนชนบทกว่าร้อยละ 80 ต้องทำการจัดการขยะด้วยตนเอง อาจมีเจ้าหน้าที่ของรัฐออกไปให้คำแนะนำเป็นบางครั้งคราว การกำจัดขยะมูลฝอยจึงต้องทำกันเองภายในครัวเรือนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การเผากลางแจ้ง การฝังธรรมชาติ การนำขยะไปเลี้ยงสุกร และนำขยะไปทำปุ๋ย (จำรูญ ยาสมุทร, 2555)

การจัดการขยะของเทศบาลตำบลป่าต้นนาคร้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ให้บริการจัดเก็บทุกวัน เฉลี่ยวันละ 10.63 ตัน มีรถเก็บขนขยะจำนวน 2 คัน มีวิธีจัดการด้วยการเผากลางแจ้ง และฝังกลบในพื้นที่ 18.55 ไร่ ห่างจากชุมชนประมาณ 4 กิโลเมตร เทศบาลตำบลป่าต้นนาคร้วใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นสถานที่กำจัดขยะมาตั้งแต่ปี 2548 จนถึงปัจจุบัน โดยแหล่งกำเนิดขยะที่สำคัญของเทศบาลตำบลป่าต้นนาคร้วมาจากครัวเรือน ตลาดนัด ร้านสะดวกซื้อ และร้านค้าต่าง ๆ รวมกว่า 80 แห่ง ประเภทของขยะที่พบ ได้แก่ เศษกิ่งไม้ ใบไม้ พลาสติก โฟม เศษอาหาร ขวดแก้ว และหลอดไฟ อย่างไรก็ตามการจัดการขยะของเทศบาลเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยระดับครัวเรือนควบคู่ไปกับการจัดการขยะของเทศบาล เช่น บ้านสบทะ หมู่ 6 คัดแยกขยะเพื่อทำผ้าป่าขยะและปรับวิถีชีวิตของคนในชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ขณะที่บ้านดอกสะบันงา หมู่ 8 มีการคัดแยกขยะเพื่อนำมาทำปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ และจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์จากการขายขยะรีไซเคิล ส่วนบ้านนาคตพัฒนา หมู่ 9 ได้มีการรวมกลุ่มคัดแยกขยะเพื่อสร้างรายได้จากการขายขยะรีไซเคิล

ผลการดำเนินงานด้านการคัดแยกขยะในระดับครัวเรือนของทั้ง 3 ชุมชนข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความตระหนักของปัญหาขยะจึงมุ่งปรับเปลี่ยนพฤติกรรมครัวเรือน และเสริมสร้างความรักความสามัคคีขึ้นภายในชุมชน หากการคัดแยกขยะขยายได้ครอบคลุมไปยังทุกชุมชนของเทศบาลตำบลป่าต้นนาคร้ว จะทำให้ขยะที่จะนำไปกำจัดมีปริมาณลดลง หากชุมชนสามารถลดปริมาณขยะด้วยตนเองจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ และแนวทางพัฒนาตนไปสู่ปฏิบัติงานอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) กล่าวว่าไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนว่าเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติจริง รวมไปถึงความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น พลวัตรที่เกิดขึ้นจากกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การวิเคราะห์ การสรุปบทเรียนเพื่อสนองต่อการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับวิถีของชุมชนนั้น ได้ก่อให้เกิดการยกระดับสติปัญญาของคนในชุมชนให้สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเป็นรูปธรรมได้ อีกทั้งการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนายังเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคน ความรู้ และทรัพยากรในชุมชนเป็นหลัก ผสมผสานกับการจัดกระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดที่ถูกต้อง ผ่านเวทีการแลกเปลี่ยนเพื่อเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างคนในชุมชนกับคนภายนอก จะเป็นการเปิดโอกาสให้คนได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันส่งผลให้เกิดพลังในการเรียนรู้มากกว่าการเรียนรู้ด้วยวิธีอื่น ๆ (สนธยา พลศรี, 2550)

จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญและมีความสนใจที่จะทำการศึกษา แนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนในเขตเทศบาลตำบลป่าต้นนาคร้ว เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้จากชุมชนต้นแบบ ทั้งนี้ผลการศึกษาจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และต่อยอดสู่ประเด็นการวิจัยอื่น ๆ บนฐานของการใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ผสานกับการนำเครื่องมือในงานพัฒนาชุมชนไปใช้เพื่อจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนต้นแบบในเขตเทศบาลตำบลปาดันนาคร้าว

การทบทวนวรรณกรรม

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ (network of learning)

เครือข่ายการเรียนรู้ เกิดจากแนวคิดของการพัฒนาบนพื้นฐานความต้องการของประชาชนที่นำไปสู่การพึ่งตนเอง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นการรวมกลุ่มสมาชิกของคนในชุมชน ดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยกันอย่างเป็นระบบตามลำดับขั้นตอนของการวิเคราะห์ การแสวงหาทางออก การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผล กระบวนการดังกล่าวจะส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของคนในชุมชนให้มีความสามารถในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนได้อย่างเป็นรูปธรรม ไม่เพียงแค่นั้นการเรียนรู้ของชุมชนควรมีการดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายในประเด็นที่มีความสอดคล้องกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะเครือข่ายการเรียนรู้เป็นการประสานงานและถ่ายทอดข้อมูลความรู้ ข่าวสาร ทรัพยากรได้อย่างเป็นระบบ ระหว่างภาครัฐ ธุรกิจ และชุมชนให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ได้อย่างกว้างขวาง (ชูชาติ เหลี่ยมวานิช, 2537) ในมิติของการพัฒนาชุมชน เครือข่ายการเรียนรู้คือเครื่องมือการรวมตัวของชาวบ้านเพื่อค้นหาปัญหา และรวมพลังในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีร่วมกัน (วิลลลักษณ์ ชูชาติ, 2540) โดยการประสานความสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ ความรู้ รวมถึงทรัพยากรระหว่างบุคคล กลุ่ม และองค์กร มีเป้าหมายเพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่ม บุคคล และองค์กร (อรธณพ วงศ์วิชัย, 2547) ท้ายนี้กล่าวได้ว่า เครือข่ายการเรียนรู้คือการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์และทรัพยากร ระหว่างบุคคล กลุ่ม และองค์กรเพื่อให้เกิดกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี

กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ต้องมีเป้าหมายเพื่อรวมคนในชุมชน อาทิ ประชาชนชาวบ้าน หรือผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ได้เข้ามามีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ใหม่ ๆ อันจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของคนชุมชนได้อย่างอัตโนมัติ ซึ่งประเด็น และเนื้อหาที่เป็นจุดสนใจร่วมจะเป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดความสัมพันธ์ และสร้างพลังที่เข้มแข็งในการพัฒนาให้เกิดขึ้น ดังนั้น การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนา จึงเป็นกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวมที่นำคน ความรู้ และทรัพยากรเป็นศูนย์กลาง ผสมผสานกับการถ่ายทอดผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือความรู้ระหว่างคนภายใน และภายนอกชุมชน (สนธยา พลศรี, 2550) ทั้งนี้ หากนำหลักการของเครือข่ายการเรียนรู้มาใช้ในการพัฒนาชุมชน จะต้องสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ 4 ประการคือ 1) การตัดสินใจ (decision making) ร่วมกันของสมาชิกเครือข่าย 2) การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (implementation) ของสมาชิกของเครือข่ายเพื่อการจัดสรรทรัพยากรการบริหาร 3) การได้รับประโยชน์ (benefit) ของสมาชิกเครือข่าย และ 4) การประเมินผล (evaluation) ของสมาชิกเครือข่าย (Cohen & Uphoff, 1980 อ้างถึงใน สนธยา พลศรี, 2550)

การดำเนินงานร่วมกับเครือข่ายการเรียนรู้ต้องคำนึงถึงประเภทของเครือข่ายการเรียนรู้ นั้น ๆ โดยประเภทของการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ 1) ตามจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ที่มุ่งเรียนรู้ในตัวบุคคลหรือชุมชน 2) ตามโครงสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ เครือข่ายการเรียนรู้โครงสร้างกระจายศูนย์ โครงสร้างศูนย์รวม โครงสร้างลำดับขั้น และโครงสร้างแบบผสม 3) ตามหน่วยสังคม ได้แก่ เครือข่ายการเรียนรู้ระดับบุคคล

ระดับกลุ่ม ระดับชุมชน และระดับสถาบัน และ 4) ตามระดับการปกครองและลักษณะของงาน (ปาน กิมปี, 2540) ดังนั้น การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาจะต้องมีการดำเนินงานให้สอดคล้องกับประเภทของการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การออกแบบกิจกรรมที่สามารถแก้ไขปัญหา และก่อให้เกิดการพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมได้จริง

2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยเป็นหลักการดำเนินงานเกี่ยวข้องกับการควบคุม การทิ้ง การเก็บชั่วคราว การรวบรวมการขนถ่ายและการขนส่ง การแปรรูป และการกำจัดขยะมูลฝอย โดยคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดในทางสุขอนามัย ความสวยงาม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการยอมรับของสังคม เนื่องจากขยะมูลฝอยเป็นวัตถุสิ่งของที่เหลือใช้จากการดำรงชีวิตประจำวัน หรือจากอาคารบ้านเรือน โรงงานอุตสาหกรรม พื้นที่การเกษตร ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องการทิ้งหรือกำจัดเนื่องจากไร้ประโยชน์ ดังนั้นการจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพจะต้องอาศัยปัจจัย เช่น การบริการ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม ประสิทธิภาพที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม และวิธีการจัดการขยะมูลฝอยแต่ละประเภท (ยุพิน ระพีพันธุ์, 2544)

วิธีการจัดการขยะมูลฝอยต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมตั้งแต่ขั้นตอนของการทิ้งจนถึงการกำจัดขั้นสุดท้าย กล่าวคือ 1) การทิ้งขยะมูลฝอยเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นหลังจากที่ผู้ทิ้งเห็นว่าวัสดุชิ้นใด ๆ นั้นไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีกต่อไป จึงนำไปทิ้งหรือรวบรวมเพื่อรอการกำจัดต่อไป 2) การจัดการขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิด มุ่งให้ความสนใจไปยังขยะมูลฝอยที่เกิดจากชุมชนมากกว่าแหล่งอื่น เพราะองค์ประกอบของขยะมีความหลากหลาย และจำเป็นต้องขนย้ายออกจากแหล่งกำเนิดให้เร็วที่สุดเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกลิ่นเหม็น และเป็นแหล่งสะสมเชื้อโรค และ 3) การแปรรูปหรือการคืนรูปเพื่อนำวัสดุกลับมาใช้ประโยชน์ได้ใหม่ ในรูปของปุ๋ยชีวภาพ แก๊สชีวภาพ หรือพลังงานความร้อน (ยุพิน ระพีพันธุ์, 2544) ตามประเภทของขยะคือ ขยะจากชุมชน (municipal wastes) ขยะจากโรงงานอุตสาหกรรม (industrial wastes) และขยะที่มีอันตรายสูง (hazardous wastes) หรือตามลักษณะของขยะ ได้แก่ ขยะเปียกสด (garbage) ขยะแห้ง (rubbish) ขี้เถ้า (ashes) เศษสิ่งก่อสร้าง (construction wastes) ซากสัตว์ (dead animals) ขยะจากถนน (street refuse) ขยะจากโรงงาน (industrial wastes) ขยะจากการทำกิจกรรม (agricultural wastes) ขยะพิเศษ (special wastes) เป็นต้น (เกรียงศักดิ์ อุทุมสินโรจน์, 2537)

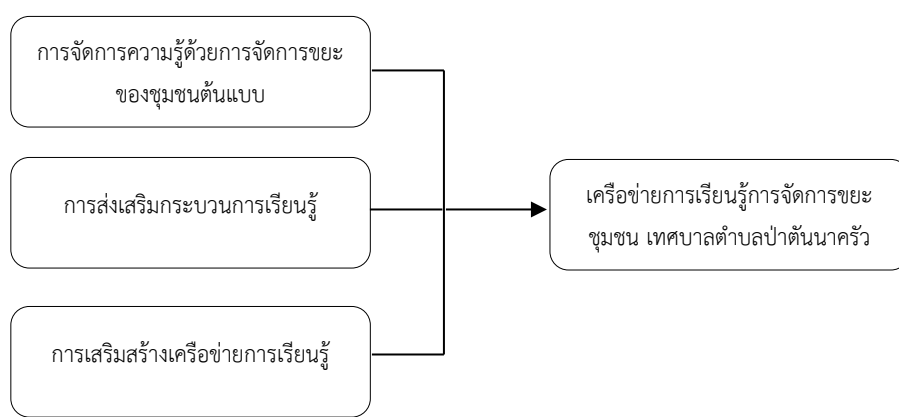
3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มีนโยบายเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกระดับตั้งแต่ท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ โดย กรมอนามัย (2550) ให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนเนื่องจาก 1) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการสร้างโอกาสที่เอื้อต่อสมาชิกของชุมชนหรือสังคมได้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาที่ได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม 2) การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดประชาธิปไตยเพราะมาจากความสมัครใจ การตัดสินใจ และการร่วมรับประโยชน์จากกิจกรรมอย่างเป็นธรรม 3) การมีส่วนร่วมเป็นการเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของประชาชนในการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาทุกระดับ และ 4) การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแตกต่างกันตามสภาพเศรษฐกิจ นโยบาย และโครงสร้างการบริหาร หากแต่ต้องเอื้อให้เกิดประโยชน์กับประชาชนอย่างเท่าเทียม

ในการดำเนินงานพัฒนานั้นจะต้องคำนึงถึงประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ โดยประชาชนต้องรับรู้วิธีการพัฒนาที่เหมาะสมและมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ดังนั้น หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (public participation approach) จึงเป็นกระบวนการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมเพื่อกระตุ้นให้เกิดการสื่อสาร แลกเปลี่ยน นำมาใช้

เป็นกลไกของการขับเคลื่อนให้เกิดพลังภายในชุมชนอย่างเป็นกระบวนการ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมลงมือปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล อันจะนำไปสู่ผลการพัฒนาที่ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนที่แท้จริง ดังนั้น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ กำหนดปัญหาและความต้องการของตนเองได้อย่างแท้จริงจะเป็นการเสริมพลังอำนาจให้แก่ประชาชนในการระดมขีดความสามารถด้านการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ และควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข และเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีตามศักยภาพของภูมิปัญญา ทักษะ ความรู้ เพื่อให้บรรลุต่อการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ (กรรณิการ์ ชมดี, 2540)

การทบทวนวรรณกรรมข้างต้น นำมาสู่การพัฒนากรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ชุมชนต้นแบบด้านการจัดการขยะมูลฝอย การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ที่นำไปสู่เครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนในเขตเทศบาลตำบลป่าตันนาครี

ผังแผนภาพ 1
แผนภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนในเขตเทศบาลตำบลป่าตันนาครี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาการจัดการความรู้ด้านการจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่นำไปสู่เครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะชุมชนของเทศบาลตำบลป่าตันนาครี ทำการศึกษาประชาชนในเขตปกครองของเทศบาลตำบลป่าตันนาครี จำนวน 12 ชุมชน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงคือ ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จด้านการจัดการขยะ จำนวน 3 ชุมชน ได้แก่ บ้านสบทะ หมู่ 7 บ้านดอกสะบันงา หมู่ 8 และบ้านนาคตพัฒนา หมู่ 9 รวมถึงตัวแทนของชุมชนที่ดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนละ 5 คน รวมทั้งสิ้น 60 คน มีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

1. จัดประชุมเพื่อถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบด้านการจัดการขยะบ้านสบทะ บ้านดอกสะบันงา และบ้านนาคตพัฒนา
2. สัมภาษณ์ปริมาณขยะของชุมชนต้นแบบบ้านสบทะ บ้านดอกสะบันงา และบ้านนาคตพัฒนา
3. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมกระบวนการจัดการเรียนรู้การจัดการขยะมูลฝอยชุมชน โดยผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ตัวแทนชุมชนต้นแบบและตัวแทนของชุมชนอื่น ๆ

4. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนจากองค์ความรู้ของชุมชนต้นแบบ โดยผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ตัวแทนชุมชนต้นแบบและตัวแทนของชุมชนอื่น ๆ

5. จัดประชุมเพื่อคืนข้อมูลและสรุปบทเรียนโครงการวิจัย โดยผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ตัวแทนชุมชนต้นแบบและตัวแทนของชุมชนอื่น ๆ

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือในการศึกษา ได้แก่ 1) แบบสำรวจปริมาณขยะของชุมชนต้นแบบเพื่อทราบถึงปริมาณขยะแต่ละประเภทที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน 2) แบบสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชนต้นแบบเพื่อทราบถึงกระบวนการจัดการขยะของชุมชน และ 3) การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อระดมความคิดเห็นที่นำไปสู่การถอดบทเรียนการจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ การส่งเสริมและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ด้านการจัดการขยะของเทศบาลปาดันนาครีว

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสำรวจปริมาณขยะของชุมชนต้นแบบให้กลุ่มตัวอย่างของชุมชนต้นแบบทำการบันทึกปริมาณขยะที่เกิดขึ้นจริงประจำวัน รวมระยะเวลา 1 เดือน รวมทั้งจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบทเรียนการจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ รวมถึงการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ด้านการจัดการขยะในเขตเทศบาลปาดันนาครีว ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ชุมชนต้นแบบประเภทขยะนำไปสู่รูปแบบการจัดการขยะของแต่ละพื้นที่โดยการรวบรวมและหาค่าเฉลี่ยของการผลิตขยะแต่ละประเภทของชุมชนต้นแบบ ส่วนข้อมูลจากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการโดยการระดมความคิดเห็นนำข้อมูลมาสรุปตีความ และสังเคราะห์ผล

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาประกอบด้วย ผลการถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบด้านการจัดการขยะชุมชน และผลการส่งเสริมและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะชุมชน ดังนี้

1. ผลการถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบด้านการจัดการขยะชุมชน

ชุมชนต้นแบบการจัดการขยะ มีจำนวน 3 ชุมชน ได้แก่ บ้านสบทะ หมู่ 7 บ้านดอกสะบันงา หมู่ 8 และบ้านนาคตพัฒนา หมู่ 9 การคัดเลือกให้เป็นชุมชนต้นแบบเนื่องจากการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และเกิดผลสำเร็จด้านการจัดการขยะอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งการจัดการขยะมีรูปแบบแตกต่างกันตามปริมาณของขยะที่เกิดขึ้นภายในชุมชน โดยปริมาณขยะที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมการใช้บริโภคของคนในชุมชน จากการสำรวจปริมาณขยะมูลฝอยของชุมชนต้นแบบโดยสมาชิกทำการบันทึกจำนวนขยะครัวเรือนในชีวิตประจำวันเป็นเวลา 30 วัน พบว่า ชุมชนต้นแบบทั้ง 3 ชุมชน มีการผลิตขยะขยะจำนวน 1,648 กิโลกรัมต่อเดือน โดยแยกตามประเภทของขยะเปียกสด เช่น เศษพืชผักและอาหาร มีจำนวนมากที่สุดถึง 428 กิโลกรัม รองลงมาคือ ขยะประเภทรีไซเคิล (recycle) เช่น ขวดแก้ว รวม 235.50 กิโลกรัม และน้อยที่สุดคือพลาสติก รวมจำนวน 183 กิโลกรัมต่อเดือน ดังตารางที่ 1

ตาราง 1 ปริมาณขยะของชุมชนต้นแบบจำแนกตามประเภท

ประเภท	ปริมาณ (กิโลกรัมต่อเดือน)			
	บ้านสบทะ หมู่ 7	บ้านดอกสะบันงา หมู่ 8	บ้านนาคต หมู่ 9	รวม กิโลกรัมต่อเดือน
ขวดแก้ว	40	144.50	51	235.50
พลาสติก	65	81	37	183
ถุงพลาสติก	41	31.50	25.50	98
กระดาษ	24	17.50	40	81.50
กล่องเครื่องดื่ม	28	8.5	54	90.50
กระป๋อง	16	7	40.50	63.50
อลูมิเนียม	0	62	32	94
เศษพืช ผัก อาหาร	70	276	82	428
เศษใบไม้ กิ่งไม้	48	46	22	116
โฟม	0	25	14	39
เศษผ้า	0	8.50	5	13.50
ยาง	0	3	14	17
เศษเหล็ก	9	157	28	194
กระเบื้องเก่า	0	0	2	2
ชิ้นส่วนอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์	3	0	11	14
เครื่องใช้ไฟฟ้าที่ชำรุด	3	0	11.50	14.50
รวม	347	867.50	469.50	1,684

ปริมาณขยะที่พบได้นำไปสู่รูปแบบการจัดการที่เหมาะสมตามบริบทของชุมชนต้นแบบ การนำข้อมูลที่ได้มาเป็นโจทย์เพื่อหาแนวทางการแก้ไขอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้เกิดกิจกรรมลดปริมาณขยะของชุมชนทั้ง 3 แห่ง เริ่มจากการส่งเสริมให้ครัวเรือนมีความรู้เกี่ยวกับขยะมูลฝอยและการคัดแยกขยะรีไซเคิลเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ เช่น ชุมชนบ้านสบทะได้รณรงค์ให้คนในชุมชนนำขยะรีไซเคิลมาบริจาคเพื่อจัดทำผ้าป่าขยะ จากนั้นได้นำขยะไปขายให้แก่ร้านรับซื้อของเก่า โดยเงินที่ได้จากการขายขยะได้นำมาเป็นทุนในการดูแลผู้สูงอายุภายในชุมชน ส่วนบ้านดอกสะบันงาและบ้านนาคตพัฒนา นำขยะที่คัดแยกมาขายและนำเงินที่ได้จากการขายเดือนละ 1 ครั้ง มาฝากสะสมเป็นเงินออมทรัพย์จากการขายขยะรีไซเคิล

นอกจากนี้ ตัวแทนของชุมชนต้นแบบได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาขยะที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเพื่อระดมความคิดที่นำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหา สภาพปัญหาขยะของชุมชนต้นแบบมีความแตกต่าง ดังตารางที่ 2

ตาราง 2 สภาพปัญหาขยะของชุมชนต้นแบบ

สภาพปัญหาขยะของชุมชนต้นแบบ		
บ้านสบทะ หมู่ 7	บ้านดอกสะบันงา หมู่ 8	บ้านนาคตพัฒนา หมู่ 9
1) ภาชนะรองรับขยะมีไม่เพียงพอ 2) เศษขยะเกลื่อนกลาด 3) กลิ่นเหม็นจากการหมักหมมของขยะ	1) ขยะล้นชุมชน 2) ไม่มีวิธีการกำจัดขยะที่เหมาะสมและถูกสุขลักษณะ 3) บางครัวเรือนยังเผาขยะภายในบริเวณบ้าน	1) ขยะมีปริมาณเพิ่มขึ้น 2) ชุมชนขาดการจัดการที่ถูกต้อง

สภาพปัญหาของชุมชนต้นแบบ ทั้ง 3 ชุมชน พบว่า บ้านสบทะ ประสบปัญหาภาชนะรองรับขยะมีไม่เพียงพอกับความต้องการของชุมชน อีกทั้งพฤติกรรมกรรมการทิ้งขยะของครัวเรือนยังทิ้งไม่เป็นที่ ทำให้ขยะเกลื่อนกลาดและเกิดกลิ่นเน่าเหม็น ขณะที่บ้านดอกสะบันงา ประสบปัญหาขยะล้นชุมชนและขาดการจัดการที่เหมาะสม นอกจากนี้พบว่าบางครัวเรือนยังเผาขยะภายในบริเวณบ้านทำให้ส่งผลกระทบต่อทั้งกลิ่น คิว้น แก่คนในชุมชน ส่วนบ้านนาคตพัฒนา ประสบปัญหาขยะมีปริมาณเพิ่มขึ้นและชุมชนขาดการจัดการที่ถูกวิธีการแลกเปลี่ยนในประเด็นของสภาพปัญหาด้านขยะที่พบในชุมชน แสดงให้เห็นถึงกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดจากการร่วมคิดเพื่อหาทางออกของปัญหา อันเป็นพลังสำคัญในการนำชุมชนให้ตระหนักถึงการเป็นเจ้าของปัญหา การหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกันภายใต้ความรู้ ประสบการณ์ รวมถึงทรัพยากรที่เป็นทุนของชุมชนทำให้พบแนวทางการแก้ไขปัญหที่ตรงกับสภาพปัญหา

ตาราง 3 ขั้นตอนการดำเนินงานด้านการจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ

ขั้นตอนการดำเนินงานด้านการจัดการขยะ		
บ้านสบทะ หมู่ 7	บ้านดอกสะบันงา หมู่ 8	บ้านนาคตพัฒนา หมู่ 9
1) วิเคราะห์ปัญหา 2) สร้างกฎระเบียบ 3) ขยายผล 4) สร้างเครือข่าย	1) วิเคราะห์ปัญหา 2) สร้างความรู้ความเข้าใจ 3) ทดลองคัดแยกขยะ 4) จัดตั้งกลุ่ม	1) วิเคราะห์ปัญหา 2) สร้างความรู้ความเข้าใจ 3) ทดลองคัดแยกขยะ 4) จัดตั้งกลุ่ม

การดำเนินงานด้านการจัดการขยะของชุมชนต้นแบบทั้ง 3 แห่งคือ บ้านสบทะ บ้านดอกสะบันงา และบ้านนาคตพัฒนา พบว่า กระบวนการดำเนินงานด้านการจัดการของชุมชนต้นแบบ เริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหาสภาพขยะที่เกิดขึ้นภายในชุมชน หากแต่บ้านดอกสะบันงาและบ้านนาคตพัฒนา มีภาพรวมการดำเนินงานไม่แตกต่างกันกล่าวคือ เมื่อวิเคราะห์ปัญหาขยะมูลฝอยของชุมชนแล้ว ทั้ง 2 ชุมชนได้สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ทุกครัวเรือน และชักชวนครัวเรือนที่สนใจทดลองคัดแยกขยะ ก่อนดำเนินการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมขยะของชุมชนขึ้น ขณะที่บ้านสบทะมีความแตกต่างด้านนำกฎระเบียบมาใช้เพื่อเป็นกรอบในการสร้างความร่วมมือของชุมชนเพื่อให้เกิดการขยายผลให้ครอบคลุมไปยังทุกครัวเรือนในชุมชน ก่อนสร้างเครือข่ายด้านการจัดการขยะไปยังหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษา

ตาราง 4 ผลการจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ

ผลการจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ		
บ้านสบทะ หมู่ 7	บ้านดอกสะบันงา หมู่ 8	บ้านนาคตพัฒนา หมู่ 9
1) เกิดกองทุนผ้าป่าขยะ 2) เกิดกิจกรรมขยะแลกของใช้ 3) เกิดกลุ่มแปรรูปขยะ 4) เกิดกลุ่มออมทรัพย์จากการขายขยะรีไซเคิล 5) เกิดกลุ่มปุ๋ยชีวภาพจากเศษอาหาร	1) เกิดกลุ่มออมทรัพย์จากการขายขยะรีไซเคิล 2) เกิดกลุ่มปุ๋ยชีวภาพจากเศษอาหาร	1) เกิดกลุ่มออมทรัพย์จากการขายขยะรีไซเคิล

การจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ พบว่า ผลที่เกิดขึ้นเกิดประโยชน์ต่อชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ในด้านเศรษฐกิจเกิดกองทุน มีงบประมาณเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินงานด้านการจัดการขยะของชุมชน ด้านสังคมเกิดกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแปรรูปขยะ และกลุ่มทำปุ๋ยชีวภาพ ที่แสดงให้เห็นถึงขีดความสามารถด้านการจัดการของชุมชนที่นำไปสู่การพึ่งตนเอง ส่วนด้านสิ่งแวดล้อมเกิดการแปรรูปขยะเป็นปุ๋ยชีวภาพเพื่อนำมาใช้ในการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว

นอกจากนี้ บุคคลยังเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านการจัดการขยะชุมชน โดยเป็นบุคคลที่พร้อมเรียนรู้ มีความมุ่งมั่น มีจิตอาสา มีความเสียสละและอดทน จึงจะนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มที่มีโครงสร้างการทำงานตามกฎระเบียบ ดังคำกล่าวของตัวแทนชุมชนต้นแบบในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดพลังชุมชนไว้ว่า “การเปลี่ยนความคิดที่เชื่อว่าขยะเป็นสิ่งของที่ไม่มีประโยชน์และไม่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีก เป็นโจทย์ของชุมชนว่าจะทำอย่างไรให้สิ่งที่ไร้ค่ากลับมามีคุณค่าและมูลค่าให้มากที่สุด” อีกทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานยังเป็นสิ่งกระตุ้นให้ตัวแทนชุมชนปรับเปลี่ยนวิธีคิดเพื่อให้เกิดการจัดการขยะในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังคำกล่าวของตัวแทนชุมชนต้นแบบที่ว่า “การเข้าร่วมประชุมบริการวิชาการเกี่ยวกับการจัดการขยะโดยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางอย่างต่อเนื่อง ทำให้ได้รับทราบข้อมูลด้านผลกระทบจากขยะที่จะเกิดในอนาคต จึงเกิดแรงบันดาลใจในการทำกิจกรรมเพื่อรณรงค์ให้คนในชุมชนได้เข้าร่วมจัดการขยะ ด้วยการคัดแยกขยะตามประเภทแล้วนำขยะมาใช้ให้เกิดประโยชน์”

การจัดการความรู้ของชุมชนต้นแบบจากปริมาณขยะที่เกิดขึ้นจริงภายในชุมชน สภาพปัญหาขยะที่พบขั้นตอนการจัดการขยะ และผลการจัดการขยะ ถือเป็นปัจจัยสำคัญของการดำเนินงานด้านการจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ กล่าวคือ ความสามารถของคณะทำงานในการวิเคราะห์สภาพปัญหาด้านขยะของชุมชนเพื่อค้นหาสาเหตุของปัญหา โดยนำข้อมูลที่ได้มากำหนดแนวทางการแก้ไขผ่านความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งมุ่งลงมือทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอนผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการทบทวนบทเรียนหลังกิจกรรม โดยประสบการณ์ที่ได้รับจากการลงมือปฏิบัติถือเป็นวิธีการพัฒนาศักยภาพของคณะทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสอดคล้องกับทรัพยากรของชุมชน จึงส่งผลให้คณะทำงานมีความสามารถในการถ่ายทอด และนำเสนอข้อมูลจากประสบการณ์จากการดำเนินงานได้อย่างเป็นระบบ

2. แนวทางการส่งเสริมและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะชุมชน

การส่งเสริมและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการขยะชุมชนจากตัวแทนชุมชนในเขตเทศบาลปาดันนาครีวรวม 12 ชุมชน มีชุมชนต้นแบบด้านการจัดการขยะบ้านสบทะ บ้านดอกสะบันงา และบ้านนาคตพัฒนา เป็นผู้นำจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดประสบการณ์ และเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการระดมความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 60 คน ประกอบด้วย คณะกรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน (อสม.) และตัวแทนชุมชนที่ทำงานด้านการจัดการขยะ ประเด็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องขยะชุมชนร่วมกันอันจะนำไปสู่การส่งเสริมและสร้างเครือข่ายการจัดการขยะของเทศบาลปาดันนาครีว ผลการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่า

1. การสร้างนิยามคำว่า “ขยะ” ที่ตรงกันคือ ขยะเป็นสิ่งของที่ไม่ใช้แล้ว เป็นเศษสิ่งของที่ต้องทิ้ง ขยะมีหลายประเภท เช่น เศษใบไม้ หญ้าแห้ง กระดาษ พลาสติก ขวดแก้ว กล่อง เศษอาหาร ซึ่งขยะบางประเภทสามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ใหม่ นำไปขายได้ และขยะบางประเภทเน่าเสีย ส่งกลิ่นเหม็น

2. ประสบการณ์ของการแปรรูปขยะให้เกิดประโยชน์ เช่น การนำขยะเปียกที่ย่อยสลายได้มาทำปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ และเลี้ยงสัตว์ ส่วนขยะประเภทเศษไม้ นำมาทำเป็นถ่าน แก๊สและปุ๋ยชีวภาพแห้ง ขณะที่ขยะรีไซเคิลนำมาขายและสะสมเป็นเงินออมทรัพย์ ขยะประเภทกระดาษ พลาสติก สามารถนำมาแปรรูปเป็นดอกไม้แจกัน พวงกุญแจ ของชำร่วย สิ่งของตกแต่งบ้าน กล่องกระดาษนำมาทำเป็นหมวก บรรจุภัณฑ์น้ำยาปรับผ้านุ่ม และผงซักฟอก นำมาตัดแต่งทำไม้เสียบต้นเงินผ้าป่าสามัคคี

3. การทบทวนสถานการณ์ขยะของชุมชนทำให้เห็นพัฒนาการของการจัดการขยะตั้งแต่อดีตที่ชุมชนไม่มีปัญหาการจัดการขยะ เพราะขณะนั้นปริมาณขยะยังมีไม่มาก ครั้วเรือนมีวิธีจัดการด้วยการเผา ฝังกลบทิ้งตามลำคลอง หนอง บึง และปล่อยให้ย่อยสลายตามธรรมชาติ ครั้วเรือนไม่มีการคัดแยกขยะและมองไม่เห็นคุณค่าของขยะว่าจะนำมาใช้ประโยชน์ได้ ขณะที่ปัจจุบันชุมชนเริ่มประสบปัญหา เนื่องจากขยะมีปริมาณเพิ่มขึ้นจากการบริโภคของครั้วเรือน มีเทศบาลเข้ามาทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักในการจัดการขยะ ชุมชนผลัการะการจัดการขยะให้กับเทศบาลโดยเสียค่าธรรมเนียมการจัดเก็บ เมื่อเทศบาลกำจัดไม่ทันจึงก่อให้เกิดปัญหาขยะล้นชุมชน ส่งผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมตามมาทั้งส่งกลิ่นเน่าเหม็น เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค และสร้างความสกปรกให้แก่ชุมชน ผลกระทบที่เกิดขึ้นทำให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาทั้งทางด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ชุมชนจึงร่วมกันทบทวนผลกระทบดังกล่าว เพื่อหาวิธีลดปริมาณขยะด้วยการคัดแยกขยะภายในครั้วเรือนอย่างถูกวิธี ควบคู่ไปกับการสร้างจิตสำนึกเพื่อป้องกันผลกระทบจากปัญหาขยะที่จะเกิดขึ้นหากยังไม่มีการจัดการที่ดี

อย่างไรก็ตาม กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดแนวทางการส่งเสริมและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ด้านการจัดการขยะชุมชน ได้แก่

1. ครั้วเรือนต้องมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะที่ต้นทาง
2. ภายในชุมชนควรมีสถานที่หรือโรงเรือนสำหรับกักเก็บขยะรีไซเคิล
3. ชุมชนควรจัดทำกิจกรรมเกี่ยวข้องกับขยะอย่างต่อเนื่องและครบวงจร เช่น การอบรมทรัพยากรจากขยะรีไซเคิล การจัดทำผ้าป่าขยะ การปลูกผักปลอดสารโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพจากการแปรรูปขยะที่ย่อยสลายได้
4. ชุมชนควรรณรงค์ให้เยาวชนเห็นความสำคัญของขยะและเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพิ่มมูลค่าให้แก่ขยะ เช่น การประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ จากขยะรีไซเคิล

ดังนั้น แนวทางการส่งเสริมและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ ได้นำวิธีการคัดแยกขยะมาเป็นกลไกในการลดปริมาณขยะของชุมชน บนฐานคิดของการคัดแยกขยะเป็นกิจกรรมที่ทุกครั้วเรือนสามารถดำเนินการได้ทันที โดยขยะเป็นสิ่งของเหลือใช้ที่สามารถนำมาสร้างประโยชน์ให้เกิดคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ ชุมชนต้นแบบจึงเป็นตัวอย่างของชุมชนที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการจัดการขยะของครั้วเรือน ส่วนกระบวนการส่งเสริมและสร้างเครือข่ายเรียนรู้การจัดการขยะของชุมชนต้นแบบได้นำองค์ความรู้และประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติ มาออกแบบสร้างการเรียนรู้ด้วยเครื่องมือวิทยากรกระบวนการผ่านการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกระบวนการกลุ่มที่สามารถคิดวิเคราะห์ และสรุปบทเรียนการทำงาน เกิดเครือข่ายจัดการขยะเพิ่มขึ้น

1 ชุมชนคือ ชุมชนบ้านปงหอศาล

อภิปรายผล

กระบวนการที่นำไปสู่ผลสำเร็จด้านการจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ พบว่า ชุมชนต้นแบบสามารถจัดการปัญหาผ่านการวิเคราะห์สภาพปัญหา เพื่อค้นหาสาเหตุของปัญหา โดยนำข้อมูลที่ได้มากำหนดแนวทางการแก้ไข ผ่านความรู้และประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติ จึงเป็นวิธีการพัฒนาศักยภาพที่สำคัญของชุมชนต้นแบบให้ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถถ่ายทอดความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และนำข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงานด้านจัดการขยะมาใช้อย่างเป็นระบบนำไปสู่การพัฒนาต่อยอดกิจกรรมโครงการอื่น ๆ สอดคล้องกับ สุพรรณา สมโพธิ์ (2554) ได้ทำการศึกษาการจัดการความรู้ท้องถิ่นและการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำด้วยระบบเหมืองฝาย โดยกลุ่มผู้ใช้น้ำฝายวังไฮ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การจัดการความรู้ของชุมชนสามารถ

นำไปสู่การจัดการปัญหาได้มากกว่าการแก้ไขปัญหเฉพาะหน้า เพราะเป็นการแก้ไขปัญหที่ต้นเหตุด้วยการเรียนรู้แบบสืบค้นหาสาเหตุของปัญหา ทำให้เกิดความรู้และประสบการณ์จากการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ เกิดความรู้ความเข้าใจความหลากหลายของทรัพยากรจากวิถีชีวิต ผ่านการล้อมกล่อทางสังคม ทดลองปฏิบัติ ร่วมกันผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดเวลา มีการคัดเลือกความรู้ การผลิตซ้ำ และการถ่ายทอดผ่านตัวบุคคล

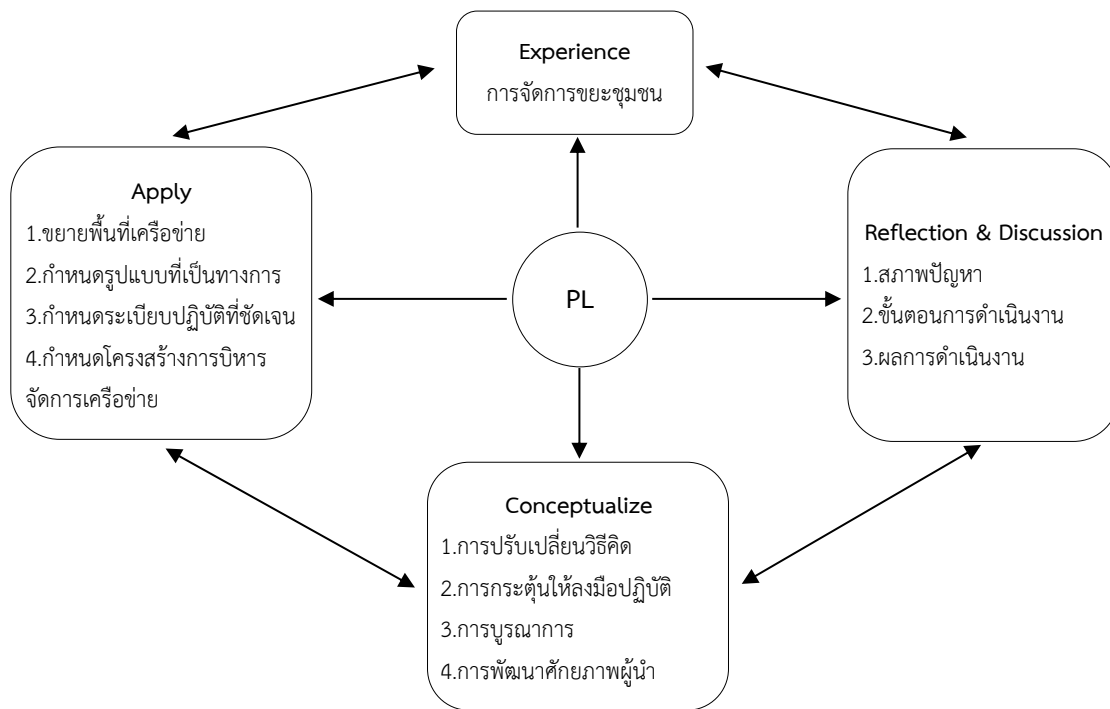
สรุป

ลักษณะเครือข่ายเรียนรู้การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนในเขตเทศบาลตำบลป่าตันนาครีว เกิดจากการเรียนรู้ภายในตัวบุคคลไปสู่ระดับกลุ่ม และขยายเป็นเครือข่ายระดับชุมชน โดยชุมชนต้นแบบ เน้นการคัดแยกขยะของครัวเรือนเพื่อลดปริมาณขยะชุมชน ขั้นตอนของการสร้างเครือข่ายเรียนรู้การจัดการขยะมูลฝอยชุมชน พบว่า ชุมชนต้นแบบทั้ง 3 แห่ง นำเทคนิควิทยากรกระบวนการมาใช้เป็นเครื่องมือ ถอดบทเรียนการทำงานของตนเพื่อนำความรู้ และประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติมาออกแบบ สร้างการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่มภายใต้การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน

การส่งเสริมและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการขยะ ได้นำเทคนิควิทยากรกระบวนการมาใช้ เป็นเครื่องมือเพื่อถอดบทเรียนการทำงานของแต่ละชุมชน และนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้จากการลงมือปฏิบัติ มาออกแบบสร้างการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่มในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ข้อมูล สรุปบทเรียนการทำงานด้านขยะ

กระบวนการมีส่วนร่วมได้ก่อให้เกิดพันธะสัญญาในการดำเนินงานลดปริมาณขยะของชุมชน ด้วยการคัดแยกขยะจากครัวเรือนและนำขยะที่ผ่านการคัดแยกมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม สมาชิกเครือข่ายจะต้องมีการประสานงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการขยะชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในระยะยาว มีเป้าหมายที่จะขยายพื้นที่จัดการขยะโดยชุมชนในเขตเทศบาลตำบลป่าตันนาครีวให้ครบทุกชุมชน และมีรูปแบบการดำเนินงานอย่างเป็นทางการ มีโครงสร้างการบริหารจัดการเครือข่าย อีกทั้งมีกฎระเบียบปฏิบัติ ของเครือข่ายที่ชัดเจน

ดังนั้น ความรู้ที่เกิดจากการดำเนินงานของชุมชนต้นแบบผ่านกระบวนการจัดการขยะของชุมชน ส่งผลให้ชุมชนต้นแบบเกิดทักษะและประสบการณ์ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ จนสามารถพัฒนาตนเอง ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในการลดปริมาณขยะด้วยการคัดแยกขยะจากครัวเรือน โดยชุมชนต้นแบบ สามารถประยุกต์ใช้ข้อมูล และความรู้ที่ได้รับจากนักวิชาการจากสถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงหน่วยงานภาครัฐ ได้อย่างเหมาะสมกับบริบท และขีดความสามารถของชุมชน การจัดการขยะ ด้วยกิจกรรมคัดแยกขยะในระดับครัวเรือนจึงเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและงาน อันเป็นรากฐานสำคัญ ของการนำไปสู่การพึ่งตนเองด้านการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยสรุปการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วม (จริยา วิไลวรรณ, 2550) ในการจัดการขยะของเทศบาลตำบลป่าตันนาครีว นำมาแสดง ดังแผนภาพที่ 2

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการขยะของเทศบาลตำบลป่าต้นนาคร้ว
แผนภาพ 2 แสดงการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาระบบการบริหารเครือข่ายการจัดการขยะชุมชนเทศบาลตำบลป่าต้นนาคร้ว
2. ควรมีการศึกษารูปแบบการดำเนินงานของเครือข่ายจัดการขยะชุมชนเทศบาลตำบลป่าต้นนาคร้ว

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมและสนับสนุนความรู้ด้านการจัดการขยะชุมชนที่ครบวงจร เพื่อให้เกิดผลสำเร็จในการจัดการขยะในระดับตำบลได้อย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมควบคุมมลพิษ. (2560). *รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี 2559*. กรุงเทพฯ: บริษัท หั่วใหญ่จำกัด.
- กรมอนามัย. (2550). *โครงการศึกษารูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานภารกิจกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข*. สืบค้นจากเว็บไซต์ <https://psdg.anamai.moph.go.th/>
- กรณีการ์ ชมดี. (2524). *การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี*. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรุงเทพฯ .
- เกรียงศักดิ์ อุดมสินโรจน์. (2537). *วิศวกรรมสิ่งแวดล้อม*. มิตรนราการพิมพ์ : กรุงเทพฯ.
- จริยา วิไลวรรณ. (2550). *คู่มือ “คุณ FA” วิทยากรกระบวนการผู้สร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Facilitator)*. ศูนย์จัดการเรียนรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก บริษัทรักลูกแฟมมีลี้กรุ๊ป จำกัด: กรุงเทพฯ

- จำรูญ ยาสมุทร. (2555). *อนามัยสิ่งแวดล้อมเรื่องการจัดการขยะมูลฝอย*. หจก.เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์ : เชียงใหม่.
- ชูชาติ เหลี่ยมวานิช. (2537). *เครือข่ายการเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพของประชาชนในชนบท*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่.
- ปาน กิมปี. (2540). *การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน*. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543) *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : กรุงเทพฯ.
- ยุพิน ระพีพันธุ์. (2544). *ความรู้ ทักษะและการจัดการที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ในการจำแนกประเภทมูลฝอยที่ใช้ในชีวิตประจำวันก่อนทิ้งในเขตเทศบาลเมืองพนัส อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี*. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรุงเทพฯ.
- วิมลลักษณ์ ชูชาติ. (2540). *รายงานผลการวิจัยการนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพฯ.
- สนธยา พลศรี.(2550). *เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน*. โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์ : กรุงเทพฯ.
- สุพรรณษา สมโพธิ.(2554). *การจัดการความรู้ท้องถิ่นและการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำด้วยระบบเหมืองฝาย โดยกลุ่มผู้ใช้น้ำฝายวังไฮ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่*. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรรณพ วงศ์วิชัย. (2547). *เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน*. เอกสารประกอบการสอน. คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง : ลำปาง.

ภาษาอังกฤษ

- Cohen. J, and Uphoff. (1997). *N.T Rural development participation: Concept and measures for project design, implementation and evaluation*. Newyork: Cornell University.
- Hoomweg, D. & Bhada-Tata, P. (2012). *What a Waste : a Global Review of Solid Waste Management*